

Ірина Жадленко

аспірант, Класичний приватний університет; м. Запоріжжя, Україна
E-mail: lorochka04@mail.ru

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

***Анотація:** у статті автор розглядає дошкільне дитинство як унікальний та особливий період у становлення й розвитку особистості дитини. Проаналізовано сутність дитиноцентричних ідей, що є визначальними для більшості виховних напрямів та наукових течій сьогодення.*

***Ключові слова:** дошкільне дитинство, дитиноцентризм, дошкільна освіта, педагогічні концепції.*

Iryna Zhadlenko

PhD student, Classic Private University Zaporizhzhia; Ukraine
E-mail: lorochka04@mail.ru

PRESCHOOL CHILDHOOD IN THE LIGHT OF PEDAGOGICAL CONCEPTS

***Abstract:** The article considers preschool childhood as a unique and special period in the development of a child. The essence of child-centered learning, crucial to most modern educational and scientific conceptions, has been analyzed.*

Thus, the theoretical analysis of childhood as a social and pedagogical phenomenon allows us to expand the boundaries of research, to identify new factors influencing the development of the phenomenon under consideration, and to examine the original phenomenon efficiently.

***Keywords:** preschool childhood, child-centered education, preschool education, pedagogical concepts.*

Ірина Жадленко

аспірант, Классический приватный университет; Украина
E-mail: lorochka04@mail.ru

ДОШКОЛЬНОЕ ДЕТСТВО СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ

***Аннотация:** в статье автор рассматривает дошкольное детство как уникальный и особый период в становлении и развитии личности ребенка. Проанализирована сущность детоцентрических идей, которые являются определяющими для большинства воспитательных направлений и научных течений современности.*

***Ключевые слова:** дошкольное детство, детоцентризм, дошкольное образование, педагогические концепции.*

Iryna Zhadlenko

An extended abstract of a paper on the subject of:
“Preschool childhood in the light of pedagogical concepts”

© Ірина Жадленко, 2016

Abstract: *The article considers preschool childhood as a unique and special period in the development of a child. The essence of child-centered learning, crucial to most modern educational and scientific conceptions, has been analyzed.*

Relying on the theory of integral individual development, scholars associate the problem of childhood with the study of all patterns of its formation as a subject of educational process, taking into account all aspects of life and integrating the techniques of pedagogy, psychology, sociology, biology, regarding the child as inherent value and childhood as an important sensitive period in human life.

Our research made it possible to analyze the patterns of evolution of such concepts as “childhood”, “child-centered education” and their meaning in the logical and gnoseological aspect. Thus, we consider that childhood is a period of life from birth to adulthood and a set of social and individual conceptions, formal and informal practices of their development and institutions which form the conception and implement it into practice. Child-centered education is understood as personality oriented model of education of the child aimed at broadening life options and self-development on the basis of the humanization of child’s life, focusing attention on the system of values and interests to form the foundations for life competence.

Preschool education should occupy its niche in the national education system and become a solid foundation; the following activities are considered efficient: constant updating of software and methodical support of pre-school education; transition to new principles of pre-school education, including availability of preschool educational institutions of various types and forms of ownership to all children; creating different new models of pre-school education; formation of family educational environment in pre-schools, overcoming strict regulation of their activities, etc.

Thus, the concept of “childhood” occupies a central place in the theory of pedagogy, which, in turn, should be the training basis for “a brand new pre-school teacher”.

The analysis results of the above issues show the following conclusions:

- First, childhood is not only an integrative social phenomenon, it is a social and cultural category; it is state of being which acquires its meaning only in the context of relationship with adults;

- Second, both of the concepts are of interdisciplinary nature, they have been in the focus of research carried out not only by teachers, but also by sociologists, psychologists, philosophers, politicians, ethnographers, etc.;

- Third, baby’s environment and childhood are changing due to unlimited possibilities of the modern world: sophisticated ICT technologies are rapidly changing both the environment itself and the approaches of building relationships, enable children to move time vector easily and provide mega possibilities of communication with the world;

- Fourth, the modern concept of childhood should be based on the recognition of its leading role in the mental development and formation of personality. In modern theories researches insist on taking into account laws, mechanisms and rates of children’s mental development depending on the environment conditions, regarding childhood as a special form of cultural creativity.

Thus, the theoretical analysis of childhood as a social and pedagogical phenomenon allows us to expand the boundaries of research, to identify new factors influencing the development of the phenomenon under consideration, and to examine the original phenomenon efficiently.

Keywords: *preschool childhood, child-centered education, preschool education, pedagogical concepts.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Перетворення, що відбуваються у сучасному глобалізованому соціумі, обумовлюють відповідну модифікацію предметного поля філософії освіти, трансформація та багатовекторність напрямів яких вражає непередбачуваністю й багатоманіттям. Освіта як могутній чинник розвитку духовної *Теорія і практика управління соціальними системами 2‘2016*

культури суспільства має виступати не тільки у вигляді цінностей, системи або процесу, а й бути результатом, що фіксує ступінь оволодіння особистістю цих сенсів і цінностей, вкрай необхідних для розвитку сучасного соціуму. Нині гостро постало питання реформування дошкільної освіти як початкової ланки всієї системи освіти держави.

Законодавством України визначено, що дошкільна освіта і виховання здійснюються у сім'ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання.

Суттєве зміцнення статусу дошкільного дитинства в Україні обумовлено сучасною міжнародною та державною політикою. Врегулювання питань захисту прав та інтересів дітей визнано такими авторитетними документами як: Декларація прав дитини (1959 р.), Міжнародна конвенція про права дитини (Велика хартія вільностей для дітей (1989 р.)), Національна програма «Діти України», Закони України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» тощо.

У світі функціонують міжнародні організації підтримки з питань освіти дітей:

- Всесвітня організація з дошкільного виховання (ОМЕР);
- Міжнародна асоціація захисту права дитини на гру (ІРА);
- Міжнародна асоціація ранньої освіти (АСЕІ);
- Міжнародна асоціація з вивчення мови дитини (ІАССЛ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дитиноцентризму на засадах гуманізму присвячено праці Г. Ваценка, Л. Виготського, А. Дістервега, Д. Дьюї, Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, І. Песталоцці, В. Сухомлинського, К. Ушинського.

Вагомими для дослідження є роботи І. Беха, А. Бойко, О. Вишневіського, І. Зязюна, О. Квас, Т. Кравцової, В. Кременя, В. Лозової, М. Левківського, О. Сухомлинської, Г. Шевченко, які презентували різні аспекти засадничих ідей в контексті розвитку вітчизняної педагогіки.

Формулювання цілей статті – з'ясувати особливості дошкільного дитинства крізь призму педагогічних концепцій науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на теорію цілісного розвитку особистості, науковці пов'язують проблему дитинства, насамперед, з вивченням усіх закономірностей її становлення як суб'єкта освітньо-виховного процесу, з урахуванням усіх аспектів життєдіяльності за допомогою інтеграції зусиль педагогіки, психології, соціології, біології на основі ставлення до дитини як самоцінності, до дитинства – як важливого сенситивного періоду в житті людини.

Характерною особливістю дошкільного дитинства є те, що цей період суттєво відрізняється від усіх інших періодів життя людини.

Сьогодні дитиноцентризм досліджує не тільки дитину, але і світ, у якому вона живе. Вивчення життєвого простору дитини передбачає дослідження характеру, закономірностей і дій людей, які зосереджують свою життєву активність на невеликому просторовому відрізку. Тут можемо говорити про “географічний аспект” конкретних реалій, які мають місце у життєвому просторі дитини (місто, район, вулиця). Для соціального педагога важливо завжди мати на увазі, що при дослідженні життєвого її простору тісно переплітаються суспільно-педагогічний і природний розвиток дитини. Суспільні факти, зокрема педагогічні, мають інше походження, ніж природничі закономірності, тому різною є і їхня прогнозованість. Зрозуміти їх можна тільки тоді, коли вони вже склалися в єдине ціле, звідси і впливає необхідність їхнього опису, аналізу і спроба зрозуміти їх *ex post*. Здійснити це можливо лише через реконструкцію історико-

педагогічних досліджень та екстраполювання їх на сучасну педагогічну науку та практику [2, с. 81].

Значна частина сучасних дослідників дитинства схиляються до визначення того, що це поняття, а не дійсний і матеріальний стан речей, є здебільшого конструктом, створеним дорослими, який, окрім удаваної простоти, фактично приховує велику кількість суперечливих спогадів, очікувань та міфів. «Дитинство, винахід дорослих, віддзеркалює їхні потреби та побоювання тим більше, чим активніше намагається це приховати» [8, с. 64].

Відзначимо, що термін «дитинство» зосереджується переважно на стані буття дитиною, не стосуючись окремо взятої особи; сутність дитинства пов'язана з певним соціальним статусом. Дана категорія має значення лише в контексті взаємовідносин із дорослими.

Американська дослідниця особливостей етнографії дитинства М. Мід, аналізуючи зв'язок стосунків дорослих і дітей, виокремила такі типи культур:

1) постфігуративна культура передбачає переймання дітьми у старшого покоління культури стосунків, традицій, які передаються з покоління у покоління. При цьому авторитет старших є беззаперечним. У межах цієї культури переважають великі багатодітні сім'ї, які складаються з представників кількох поколінь;

2) у межах кофігуративної - діти та дорослі вчаться у своїх сучасників і ровесників культури, зорієнтованої на сучасність. За таких умов сім'я є нестійкою, переважають нуклеарні сім'ї. Саме у цих видах відзначається зростаюче значення юнацьких груп, поява особливої молодіжної культури, і як наслідок сказаного вище, виникнення конфліктів між поколіннями;

3) префігуративна культура актуалізувала нову роль дорослих, яка полягає у створенні умов для розвитку дітей, які краще знають, що для них важливо та необхідно на кожному етапі життя. Відповідно, не лише діти навчаються у дорослих, але й дорослі навчаються у дітей. У культурі дорослих спостерігається використання дитячих образів і характеристик, запозичення дорослими дитячої субкультури. Зокрема, в умовах дорослої субкультури активно застосовуються елементи типово дитячого виду діяльності – гри [4].

Такі видатні педагоги як Януш Корчак, Марія Монтесорі, Селестен Френе, Джон Дьюї, Софія Русова, Станіслав Шацький та ін., зробили все можливе, щоб світ дорослих не тільки сприйняв дитину, але й шанував її, визнавав її самоцінність.

Значний вклад у сучасне розуміння дитинства у другій половині ХХ ст. зробили такі науки, як психологія та соціологія. Назагал психологічні студії концентрувалися на дитячій особистості, тоді як соціологів цікавили діти як суспільна група. На початку ХХ ст. парадигму дослідження дитини визначала психологія розвитку. Дитинство розглядалось як підготовка до дорослості, у процесі якої діти включаються у процес розвитку, завдяки якому стають на шлях до раціональної суб'єктивності. Засадничими ідеями психології розвитку були переконання у природності дитинства і необхідності розвитку конструктивних змін, що сприяють дозріванню дитини. З огляду на це поступово вибудовується концепція дитини як частково розумової особи або особи, яка розвивається розумово. На думку видатного психолога Ж. Піаже, «психологія розвитку, може трактуватись як дослідження розвитку розумових функцій у кінцевій стадії». Інакше кажучи, психологія розвитку передбачає використання дитячої психології для розв'язання загальнопсихологічних проблем [7, с. 32].

Досить поширеним у сучасному західному суспільстві при розв'язанні проблем, пов'язаних з дитинством, є дискурс – «дискурс потреб». Він однаковою мірою

стосується як дітей, так і молоді, з тією лише різницею, що стосовно останніх він стає «дискурсом проблемності». Розглядаючи дітей і молоді як «тих, що потребують», суспільство формує у них очікування того, що дорослі повинні ними опікуватись через примат їхніх потреб. Таким чином, необхідність «розв'язання проблем», що виникають через потреби дітей та молоді, призводить до їхнього трактування у такий спосіб, ніби вони самі були «проблемами», які потребують «розв'язання». Зі слів відомого західного дослідника Вудгіда, концептуалізація дитинства в категоріях «потреб» відзеркалює особливий статус, притаманний молоді у західних суспільствах ХХ ст. Ця концептуалізація є визначальним вектором поступової освітньо-виховної орієнтації у роботі з дітьми. Але це, на вигляд нешкідливе і приязне слово, перекладене на мову практики, виявляється пов'язаним з цілим комплексом проблем, які стосуються дітей [6].

У межах соціології, психології, етнографії проблеми дитинства стали предметом зацікавлень І. Кона [3]. Вважаючи, що багатогранність дитинства потребує багатомірного дослідження, його образи слід, на думку вченого, розглядати:

- естетично – як демонстрацію можливостей того чи іншого художнього напрямку, стилю («романтична дитина» на відміну від «просвітницької»);
- соціологічно – як відображення класових, станових, екологічних та інших особливостей стилю життя і виховання; («міське» дитинство – на відміну від «сільського», «селянське» – на відміну від «поміщицького», «буржуазне» – на відміну від «пролетарського»);
- психологічно – образи дитинства як втілення різних психологічних, особистісних типів;
- ідеологічно – зацікавлення дитинством найяскравіше виражене у тих письменників, які найбільше віддані ідеї давнини, ґрунтуються на патріархальному укладі;
- біографічно – як відображення індивідуальних рис характеру та біографії автора;
- історично – еволюція образів дитинства і реального становища дітей від ХVІІІ до ХХ ст.;
- етнологічно – «північноамериканське дитинство» – на відміну від «мексиканського» чи «німецького» [3, с. 436].

Підводячи підсумок, зауважимо, що зі зміною моделі дитинства змінювалися концепції, методи виховання, й відповідно, сама виховна практика.

Видатний український педагог, прозаїк, літературознавець і громадська діячка, одна з піонерок українського жіночого руху, засновниця першого українського дитячого садка в м. Києві Софія Русова зазначала: «Раніш держалися такої думки, що виховання починається зі школи, й поки дитина не має шкільного віку, доти не потребує ніякого виховання. Але за останній час психологія виявляє, що такий погляд дуже шкодливий й неправдивий, бо усі нахили дитини, її здоров'я, її характер – усе це розвивається, бере напрям і зміцнюється у перші роки життя, і в 8 літ вже дитина має свої сталі звички, погані чи добрі – в залежності від оточення, свою волю й свої змагання, з якими вже нелегко боротися в школі, бо легше не дати вкорінитися тому чи іншому почуттю, аніж його поборювати, коли воно уже зміцнилося» [1].

Відомий дослідник в Україні та за її межами В. Огнев'юк зауважує, що дошкільна ланка має посідати належне місце у вітчизняній системі освіти й стати її міцним фундаментом, для цього необхідно здійснювати такі шляхи:

- постійне оновлення програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти;
- перехід до нових принципів фінансування дошкільної освіти, зокрема

принципу «гроші ходять за дитиною»;

- доступність мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності для всіх дітей;
- створення нових різноманітних моделей організації дошкільної освіти;
- упровадження різних форм здобуття дошкільної освіти, особливо в сільській місцевості, а також охоплення соціально-педагогічним патронатом дітей, які не відвідують дитячих садків, що ґрунтуються на урахуванні типу темпераменту і здібностей дитини;
- формування родинного педагогічного клімату в дошкільних закладах, подолання жорсткої регламентації їхньої діяльності;
- переорієнтація батьківської і педагогічної громадськості із площини підготовки дітей до навчання у школі (навчання читання, письма, лічби тощо) у площину формування функціональної готовності до умов шкільного життя (життєвої компетентності дошкільників);
- гарантування всім дітям дошкільного віку рівних стартових умов (мінімального освітнього ядра – рівня розвиненості, вихованості, навченості) для подальшого здобуття початкової освіти;
- переорієнтація підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів відповідно до сучасних вимог та вдосконалення системи післядипломної освіти;
- докорінна зміна роботи з батьками, забезпечення їхньої психолого-педагогічної підготовки до народження і виховання дітей. Підготовка спеціальних програм, книг для батьків та «батьківських шкіл»;
- докорінна зміна діяльності методичних служб усіх рівнів, спрямування їхньої діяльності на підвищення ефективності дошкільної освіти;
- широке використання надбань психології і педагогіки, кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду, перевірених часом, та інноваційних технологій у практиці дошкільної освіти;
- психологізація навчально-виховного процесу в дошкільних закладах, надання психологічної допомоги всім його учасникам (дітям, батькам, педагогам), створення комфортного психологічного мікроклімату в соціальному середовищі навколо дітей і дорослих; налагодження роботи психологічних служб на місцях (у дошкільних закладах, місцевих органах управління освітою);
- раціональна організація розвиваючого середовища (соціального, природного, ігрового, предметного) та максимальне використання його можливостей для повноцінного й збалансованого розвитку дитячої особистості [5, с. 3-7].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, саме поняття «дитинство» посідає одне з центральних місць у теорії педагогіки, на яку, в свою чергу, має спиратися підготовка «якісно нового вихователя дошкільного навчального закладу».

За результатами аналізу вищезазначеного питання наведемо основні висновки, до яких прийшов автор:

- по-перше, дитинство – це не тільки інтегративне соціальне явище, суспільно-культурологічна категорія; стан буття дитиною і має значення лише в контексті взаємовідносин з дорослими;
- по-друге, ці обидва поняття мають міждисциплінарний характер, їх дослідження здійснювалися не тільки педагогами, а й соціологами, психологами, філософами, політиками, етнографами та ін.;
- по-третє, змінюється час дитини і дитинства, адже сучасна дитина живе у світі необмежених можливостей: надсучасні ІКТ-технології, що швидко змінюють, як сам світ, так і підходи до побудови взаємовідносин з ним, дають їй змогу досить легко пересувати часовий вектор, врешті-решт, надають мегаможливості спілкування зі світом;
- по-четверте, сучасна концепція дитинства має ґрунтуватися на визнанні

його провідної ролі у психічному розвитку й становленні особистості. У теоріях сучасних дослідників наголошується на врахуванні закономірностей, механізмів і темпів психічного розвитку дитини в залежності від умов її життя, розглядаючи дитинство як особливу форму культурної творчості.

Таким чином, проведення теоретичного аналізу проблеми розвитку дитинства як соціально-педагогічного явища надає можливість розширення меж дослідження, виділення нових факторів впливу на розвиток досліджуваного феномену, що дають змогу більш повно дослідити вихідне явище.

Список літератури:

1. *Аверьянов А.И.* Система: философская категория и реальность / А.И. Аверьянов. – М., 1976. – 207 с.
2. *Квас О.В.* Актуальність педагогіки дитинства в сучасних педагогічних концепціях та напрямках / О.В. Квас // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер. : Педагогічні та історичні науки. – 2012. – Вип. 107. – С. 78-87.
3. *Кон И.* Социологическая психология / И. Кон. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 560 с.
4. *Мид М.* Культура и мир детства / М. Мид. – М. : Наука, 1998. – 429 с.
5. *Огнев'юк В.О.* Особлива місія дошкільної освіти / В.О. Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 3–7.
6. *James A.* Constructing and Reconstructing Childhood : Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood / A. James, A. Prout. – London : Falmer Press, 1997. – 280 p.
7. *Piaget J.* Psychology and Epistemology / J. Piaget. – Harmondsworth : Penguin, 1972. – P. 32
8. *Śliwerski B.* Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu / B. Śliwerski. – Gdańsk : Pedagogika GWP, 2007. – 240 s.

References:

1. *Aver'ianov A. Y.* Systema: fylosofskaia katehoryia y real'nost' [System: Philosophical Category and Reality] / A.Y. Aver'ianov. – M., 1976. – 207 s.
2. *Kvas O.V.* Aktual'nist' pedahohiky dytynstva v suchasnykh pedahohichnykh kontseptsiiakh ta napriamakh [The Significance of Childhood Pedagogy in Modern Pedagogical Conceptions and Approaches] / O.V. Kvas // Naukovi zapysky [Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova]. Ser. : Pedahohichni ta istorychni nauky. – 2012. – Vyp. 107. – S. 78-87.
3. *Kon Y.* Sotsyolohycheskaia psykholohyia [Sociological Psychology] / Y. Kon. – M. : Moskovskiy psykholoho-sotsyal'nyj ynstytut ; Voronezh : Yzdatel'stvo NPO "MODEK", 1999. – 560 s.
4. *Myd M.* Kul'tura y myr detstva [Culture and the World of Childhood] / M. Myd. – M. : Nauka, 1998. – 429 s.
5. *Ohnev'iuk V.O.* Osoblyva misiia doshkil'noi osvity [Special Mission of Preschool Education] / V.O. Ohnev'iuk // Doshkil'ne vykhovannia. – 2006. – № 4. – S. 3–7
6. *James A.* Constructing and Reconstructing Childhood : Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood / A. James, A. Prout. – London : Falmer Press, 1997. – 280 p.
7. *Piaget J.* Psychology and Epistemology / J. Piaget. – Harmondsworth : Penguin, 1972. – P. 32
8. *Śliwerski B.* Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu [Child's upbringing] / B. Śliwerski. – Gdańsk : Pedagogika GWP, 2007. – 240 s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 21.04.2016